

Такі методи діяльності сприяють формуванню у школяра позитивного ставлення до навчання, розвивають уміння пристосовуватися до роботи в групі (колективі) і забезпечує високу активність кожного учня і колективу в цілому.

Висновки. Узагальнюючи все вищесказане, можна стверджувати, що використання ігор у процесі навчання етики є важливою умовою формування пізнавальної активності учнів. З-поміж значної кількості класифікацій дидактичних ігор доцільним є їх розподіл на імітаційні та не імітаційні. Обидва типи є стимулом навчання, сприяють розвитку пізнавального інтересу, що має першочергове значення для виховання активної особистості учня.

На нашу думку, перспективним може бути дослідження проблеми формування суспільної активності учнів засобами гри на уроках етики.

Література

1. Бабанский Ю. Педагогика / под. ред. Ю.К. Бабанского. – М. : Просвещение, 1983. – 608 с.
2. Барнінець О. Використання ігор на уроках історії / О.В. Барнінець. – Харків : Вид. група «Основа», 2011. – 141с.
3. Бондаренко А. К. Дидактические игры в детском саду / А.К. Бондаренко. – М., 1991.
4. Игры и упражнения в обучении шестилеток : пособие для учителя / под ред. Н.В. Седж – Минск. : Нар. асвета, 1985. – 136 с.
5. Кларин М.В. Инновации в мировой педагогике: Обучение на основе исследования игр, дискуссий (анализа зарубежного опыта) / М.В. Кларин – Рига : Пед. центр "Эксперимент", 1995. – 176 с.
6. Лозова В.І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – 2-е вид., доп. – Харків : «ОВС», 2000. — 164 с.
7. Пехота О.М. Освітні технології : навч. посібник / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.. – К. : А.С.К., 2002. – 255с.
8. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. Посібник / О.І. Пометун, Л.В. Пироженко. – К. : Видавництво А.С.К., 2004. – 192с.
9. Щербань П.М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закл. / П.М. Щербань. – К.: Вища школа, 2004 – 206 с.

УДК 372.832:33

Яковенко Г.Г.
Харківський національний
педагогічний університет
імені Г.С.Сковороди

НАСТУПНІСТЬ У ФОРМУВАННІ ЕКОНОМІЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ПРИ ВИКЛАДАННІ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН У ШКОЛІ ТА ВНЗ

У статті розглянуті прийоми вивчення та продуктивного засвоєння економічних питань.

Ключові слова: економічна свідомість, економічні компетенції, економічні категорії та закони, метод освоєння економічних ролей.

Яковенко Г.Г. Преемственность в формировании экономических компетенций при изучении обществоведческих дисциплин в школе и ВУЗе.

Рассмотрены приемы изучения и продуктивного усвоения экономических вопросов.

Ключевые слова: экономическое сознание, экономические компетенции, экономические категории и законы, метод освоения экономических ролей.

Yakovenko G. The continuity of economic competences forming during the teaching of social science at school and institutions of higher education.

The methods of study and productive learning of economic questions are considered in the article «The continuity of economic competences forming during the teaching of social science at school and institutions of higher education».

Key words: economic consciousness, economic competences, economic categories and laws, method of economic roles mastering.

Постановка проблеми. Важливу роль у соціальному самовизначенні особистості посідають економічні знання, які мають самостійне і суттєве значення, виступають засобом розвитку економічного мислення, економічної культури, основою економічного виховання. Вони мають вагомое значення в майбутньому школярів у різних сферах життєдіяльності, у буденному житті.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема формування економічних вмінь і навичок посідає провідне місце в системі ключових компетенцій. Сучасні українські науковці І.Ф. Прокопенко та Н.А.Побірченко систематизували прийоми вивчення економічної теорії та висвітлили основні шляхи підготовки учнівської молоді до ринкової економіки[8, 9].

Російський методист А. М. Мильман розглянув прийоми формування економічних понять, а також обґрунтував тезу, що усвідомлення цих понять є умовою соціалізації особистості[5, 4]. У роботі А.С.Нисимчук, присвяченій економічній освіті школярів, висвітлено можливості міжпредметних зв'язків у розкритті економічних законів[6]. Прийоми вивчення історії економічної думки на уроках суспільствознавства запропонувала Л. М. Рубалова[10]. Л. Б.Азімов, С. В.Журавська та Є. В. Савицька, Т.Терюкова розробили методику проведення інтерактивних уроків з економіки [1, 11, 14, 13]. О. Б. Соболева надала рекомендації щодо формування економічних компетенцій при проведенні профорієнтаційної роботи[12].

Мета статті: охарактеризувати економічний компонент курсу «Людина і суспільство» та висвітлити методичні особливості формування економічної свідомості та економічних компетенцій.

Виклад основного матеріалу.

Зміст економічної освіти учнів можна визначити як систему економічних знань, певних навичок і вмінь, спрямованих на формування економічної свідомості особистості, розвитку її економічного мислення.

Економічна свідомість містить у собі норми суспільного життя, правила, що регламентують діяльність різних організацій. Складова частина економічної свідомості – особисті переконання і принципи, що визначають ставлення до економічних явищ і закономірностей, мотиви і потреби участі у виробництві[6, с. 4]. Однією з складових економічного виховання є економічна культура. Відмінною рисою економічної культури учня є її саморозвиток. Учень не тільки розвивається, засвоюючи культурні цінності, але й в процесі свого розвитку піднімається на новий, більш високий ступінь оволодіння основами економічного мислення.

Економічна культура – це якісна характеристика участі школярів у вирішенні економічних завдань, пов'язаних з діяльністю учнівського колективу, рівня їх економічних знань, навичок і вмінь елементарного господарювання, розвитку економічного мислення і свідомості.

Своєрідність економічної культури полягає в тому, що будучи синтезом матеріального і духовного, вона формує цілісність економічної системи і способу життя сучасного суспільства. Під *формуванням економічних якостей* особистості розуміють трудову і громадську діяльність з щоденного використання на практиці засвоєних економічних знань і переконань, а саме: почуття господаря класу, школи, сумлінне ставлення до праці, свідому дисципліну, бережливість, колективізм, вміння раціонально організувати свою працю, нетерплячість до будь-яких проявів безпорядку, піклування про збереження природних багатств. Основними шляхами формування економічних знань є економічна освіта в навчальному процесі, трудове та економічне виховання, трудова активність у повсякденному житті.

У формуванні свідомого ставлення до економіки сім'ї постійно виникають і не завжди правильно вирішуються ряд суперечностей. Суперечність економічної свідомості, що формується в сім'ї, виявляється у неоднаковому ставленні до особистої та суспільної власності, тому виникає орієнтування на подвійну систему цінностей і норм, правил поведінки[6, с.5]. Свідомо діяльним випускник може бути у випадку, якщо його навчання протягом всіх років перебування у школі буде поєднуватися з конкретною життєвою практикою, що враховує економічні відносини, а саме, коли учень свідомо враховує основи економічної культури і свої потреби, інтереси, прагнення реалізувати у відповідності до соціальних потреб.

Вивчаючи економічний компонент курсу «Людина і суспільство», учні *повинні засвоїти* сутність економічних процесів, суть ринкової економічної системи, соціальну сутність праці, причини безробіття та політику зайнятості в Україні; розрізняти мікро- та макроекономічні явища; знати зміст основних макроекономічних показників (ВВП, ВВП, НІ) та особливості соціально орієнтованого ринкового господарства; осмислити необхідність професійного самовизначення і свою роль в економіці як майбутнього суб'єкта власності та учасника відносин на ринку праці; орієнтуватись у світі професій; усвідомлювати проблему альтернативного вибору та фактори поведінки підприємств у ринковій економіці, необхідність використання менеджменту і маркетингу для управління сучасним виробництвом, сприймати суспільно-корисну працю як вищу цінність, орієнтуватись на свідоме соціальне та професійне самовизначення, виховувати компетентність, підприємливість, навчити бути раціональним споживачем, правильно обирати речі, розумітися в інформації про властивості товару, вміти бути сумлінним виробником.

До економічних компетенцій належить також опанування економічною лексикою, вміння оперувати економічними поняттями, категоріями і показниками, спиратися на них в трудовій діяльності та навчанні, будувати умовиводи, спростування, володіти методикою і технікою нескладних для школярів розрахунків, оцінювати ефективність діяльності за її кінцевим результатом, знаходити оптимальні, економічно виправдані рішення в ситуаціях, пов'язаних із практичною діяльністю, засвоєння економічного простору у простих формах – читання та обговорювання нескладних економічних текстів, переказ почутих і побачених епізодів, моделювання простих економічних ситуацій, участь у складанні сімейного бюджету.

Учні мають засвоїти такі *економічні компетенції*:

1. люди у своїй діяльності повинні керуватися здоровим глуздом і діяти раціонально;
2. в економіці все має ціну (не обов'язково виражену в грошах), за все доводиться платити – здоров'ям, втраченим часом, можливостями;
3. необхідно вміти оцінювати наслідки своїх економічних дій за принципом: користь – витрати;
4. процес економічного співробітництва є неминучий, тому необхідно навчитися правильній поведінці та спілкуванню;

5. культура поведінки передбачає вміння добирати інформацію та правильно її використовувати при прийнятті рішень[13, с.25–26].

Необхідно переконати учнів, що знайдені та апробовані в ході багаторічного розвитку інших держав ідеї та принципи раціонального економічного облаштування суспільства, а також особистий досвід і традиції можуть бути використані.

Н.А.Побірченко[9, с.30–59] запропонувала цілий ряд методик, що сприяють формуванню економічних компетенцій: вивчення уявлень про працю та професії дорослих; проведення анкети «Вміння заробляти гроші»; вивчення сформованості образу «Я» і самооцінки; тестування за опитувальником «Перевірте ваші шанси стати діловою людиною»; використання психологічної картограми стану розвитку в учнів особистісної готовності до підприємницької діяльності. Для формування економічної свідомості доцільно використати такі прийоми: розкриття економічних законів, визначення економічних категорій, розкриття їх змісту, ведення словників економічних визначень, формулювання висновків, виявлення кола понять економічного змісту, які необхідно засвоїти при вивченні окремих шкільних дисциплін, формулювати зміст поточних економічних завдань держави, працювати з джерелами економічних знань – документом, теле-і радіопередачами на економічні теми, науково-популярну літературу, періодику. Різноманітний за змістом і навчально-виховною спрямованістю економічний матеріал вимагає залучення різних за характером джерел вивчення.

При вивченні категорій і законів важливо, щоб учні засвоїли сутність процесів і явищ. Цьому сприяють контрольні запитання, які доцільно проводити методом бесіди. Наприклад, як впливає підвищення продуктивності праці на вартість товару. Запропонувавши проблемне питання, варто розглянути два випадки – продуктивність праці підвищується не передовому виробництві і продуктивність праці підвищується в галузі в цілому. У цьому випадку основою для висновку слугуватимуть між предметні зв'язки з історією. При узагальненні матеріалу про соціально-економічний розвиток необхідно розкрити зміст загальних економічних законів, наприклад, закону відповідності виробничих відносин характеру і рівню продуктивних сил.

При розкритті економічних категорій і законів необхідно показати, що вони являють собою відображення реальних життєвих відносин. Значну роль у засвоєнні економічних понять відіграють міжкурсові зв'язки, при цьому постійно здійснюються зв'язки з філософськими знаннями учнів. З одного боку, філософські знання виступають у якості методологічної основи вивчення економічних категорій і законів, з іншого – при вивченні економічних категорій і законів продовжується робота з поглиблення, конкретизації загальносоціологічних понять і закономірностей, встановлюються загальні риси й особливості їх прояву.

Для формування економічних вмінь важливим є вивчення особистості учнів методом проведення незалежних характеристик, використання ситуацій вибору, наприклад, громадське – особисте, а також ознайомлення з правилами самоспостереження, самоаналізу, як складових для педагогічного прогнозування, застосування соціометричних методик.

Одним із ланок формування економічних знань є виховання діловитості. Ґрунтовна теоретична і практична підготовка учня до виконання роботи – важлива педагогічна умова виховання діловитості. Учні повинні вміти визначати основні етапи роботи і час, необхідний для її виконання, врахувати наявні можливості і матеріальні ресурси, виявити свої здібності. Діловитість

в трудовій діяльності включає акуратність, пунктуальність і обов'язкову перевірку якості виконання роботи[13, с.26].

Ефективним методом вивчення економіки є засвоєння основних економічних ролей, які люди грають у дорослому житті, у конкретній діяльності: роль споживача, виробника, громадянина. Актуальним і стрижневим принципом є принцип: я – для суспільства, я – для економіки. Під час такої гри в учня відбувається формування особистої громадянської позиції як необхідного підґрунтя для свідомого вивчення та засвоєння економічних ролей.

Ігри з економічних питань мають такі особливості:

- моделювання певних видів практичної діяльності;
- моделювання умов, в яких відбувається практична діяльність;
- наявність ролей, їх розподіл між учасниками гри;
- відмінності рольових цілей учасників;
- взаємодія учасників, виконуючих ті чи інші ролі;
- наявність спільної мети в ігровому колективі;
- групове або індивідуальне оцінювання;
- підвищення оперативності знань.

Економічна гра має діяльнісну природу, передбачає свідомі та результативні дії, що відповідає предмету економіки як науки про формування правильної економічної поведінки і вміння зробити вибір в умовах невизначеності та обмеженості використаних ресурсів. Соціокультурну природу гри слід використати якомога глибше як можливість активного залучення в економічний процес. Акцент на можливих помилках, пов'язаних з відсутністю економічної, правової, моральної культури учнів. Головне завдання гри – спробувати вивчити, налагодити, розкрити феномен економічних цінностей і цін. (Ігри «Банк», «Біржа», «Фірма», «Ринок»)[13, с.43–44].

Перевірка засвоєння матеріалу проводиться специфічними методами в двох аспектах – теоретичному і конкретно-практичному, враховуючи особливості кожного з них. Економічні знання перевіряються шляхом постановки запитань, що потребують доказів, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, взаємозалежності та взаємообумовленості окремих категорій і законів, застосування теоретичних знань для аналізу економічних процесів і явищ, порівняння сутності економічних категорій, змісту і характеру впливу законів.

Для перевірки засвоєння питань конкретної економіки та організації виробництва доцільно пропонувати нескладні практичні завдання.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, прийоми засвоєння економічних понять, категорій та теорій застосовуються на уроках суспільствознавчих і людинознавчих дисциплін у загальноосвітній школі. Вони сприяють усвідомленню економічних законів на рівні теоретичного узагальнення навчального матеріалу. Міжпредметні зв'язки, узгоджена система економічного виховання у сім'ї, школі та ВНЗ, вивчення психологічної та особистісної зорієнтованості школярів на одержання професії, сприятиме свідомому вибору, що відповідатиме природним здібностям випускників. Необхідність залучення профорієнтаційної інформації при вивченні економічних проблем створить умови для формування особистісного інтересу до соціально значущих професій.

Вивчення майбутніми учителями змісту прийомів формування економічних компетенцій допоможе вмілому використанню їх на практиці і, отже, економічному вихованню. Сім'я, школа та ВНЗ повинні мати узгоджену програму формування економічних вмінь і навичок з тим, щоб вони стали способом життя.

Література

1. Азимов Л. Б., Журавская С. В. Уроки экономики в школе. Активные формы преподавания / Л. Б. Азимов, С. В. Журавская. – М.: Аспект Пресс, 1995. – 71 с.
2. Дружкова А. В. Методика преподавания обществоведения в школе./ А. В. Дружкова. – М.: Просвещение, 1985. – 180 с.
3. Лазебникова А. Ю. Методические вопросы изучения курса «Человек и общество»/ А. Ю. Лазебникова // Преподавание истории в школе.– 1991.– №6. – С.30 – 32.
4. Мильман А. М. Уроки по формированию экономических понятий /А. М. Мильман // Преподавание истории в школе. – 2001.– №3. – С.55 – 60.
5. Мильман А. М. Формирование экономических понятий как условие социализации личности/ А. М. Мильман // Преподавание истории в школе. – 2001. – №1. – С.55 – 59.
6. Нисимчук А.С. Экономическое образование школьников: Кн. для учителя/ А.С. Нисимчук. – М.: Просвещение, 1991. – 160 с.
7. Основные экономические понятия: Структура преподавания: Учеб. Пособие /Ф.Сандерс, Г.Л.Бах, Дж.Д.Карлдервуд, У Ли Хансен, Г.Стейн/ Пер.с англ. – М.: Аспект Пресс, 1995. –119 с. (Программа «Новые книги – российским школьникам»)
8. Побірченко Н.А. Підготовка учнівської молоді до ринкової економіки (на матеріалі загальноосвітньої школи)/ Н.А. Побірченко. – К.: Знання, 1999. – 60 с.
9. Прокопенко И. Ф. Экономическое образование школьников/ И. Ф. Прокопенко. – Харьков, 1995. – 98 с.
10. Рубалова Л. М. Экономическая мысль и экономическая история в школьном образовании/ Л. М. Рубалова // Преподавание истории в школе. – 2001. – №9. – С.46 – 58.
11. Савицкая Е. В. Уроки экономики в школе/ Е. В.Савицкая// Обществознание в школе. –1997. – №5. – С.28 – 35; №6. – С.25 – 30.
12. Савицкая Е. В. Использовать профориентационный потенциал обществознания/ Е. В. Савицкая// История и обществоведение в школе. – 2007. – №9. – С.13–19.
13. Терюкова Т. Школьное экономическое образование в системе знаний об обществе/Т. Терюкова // Обществознание в школе. – 1997. – №5. – С.25 – 28.
14. Терюкова Т. Во что играть на уроках экономики/ Т. Терюкова // Обществознание в школе. – 1998. – №2. – С.38, 43 – 46.

УДК 37. 034

Іваній О.М.
аспірантка Сумського державного
педагогічного університету
ім. А.С.Макаренка

ІННОВАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті розкрито особливості застосування інноваційних освітніх технологій у процесі поетапного формування правової компетентності майбутніх учителів, позначено та експериментально обґрунтовано педагогічні умови, які забезпечують ефективність правового навчання і правового виховання студентів.

Ключові слова. *Правова компетентність, інноваційні технології, майбутні вчителі, міждисциплінарний підхід, педагогічна практика.*

Іваній Е. *Инновационно-технологические подходы к формированию правовой компетентности будущего учителя.*

В статье раскрыты особенности применения инновационных образовательных технологий в процессе поэтапного формирования правовой компетентности будущих учителей, обозначено и экспериментально